

"תורתך שעשועי"

יו"ל ע"י בית מדרש לבעלי בתים ולגמלאים - גני הדר פתח תקוה

ראש הכולל - הרב זכריה אינגבר. עורך הגיליון - הרב שמואל אינגבר.

"שמח זבולן בצאתך ויששכר באהלך" (דברים ל"ג, י"ח)

על הקשר בין זבולון ליששכר למדים מברכת משה בפרשת 'וזאת הברכה': "ולזבולן אמר שמח זבולן בצאתך ויששכר באהלך" (דברים ל"ג, י"ח). ומפרש רש"י: "זבולון ויששכר עשו שותפות, זבולון לחוף ימים ישכון, ויוצא לפרקמטיא בספינות ומשתכר, ונותן לתוך פיו של יששכר, והם יושבים ועוסקים בתורה. לפיכך הקדים זבולון ליששכר שתורתו של יששכר ע"י זבולון היתה".

על פי קשר זה, נשתדל להסביר משנה במס' אבות (פ"ב מ"ב) בה נאמר: "רבן גמליאל בנו של רבי יהודה הנשיא אומר, יפה תלמוד תורה עם דרך ארץ, שיגיעת שניהם משכחת עון. וכל תורה שאין עמה מלאכה, סופה בטלה וגוררת עון". ומסביר רע"ב שהכוונה בדרך ארץ: "מלאכה או סחורה".

מתוך עיון במשנה זו, עולות מספר תמיהות:

- א. מדברי רבן גמליאל: "יפה תורה עם דרך ארץ" משמע שחייבים להתייגע בשתייהן יחד. כי אם היה מתכוון לכל אחת מהן לחוד, היה אומר: "יפים תורה ודרך ארץ". "יפים" ברבים, 'ודרך' ב'וי' החיבור. ולכאורה, מהסברו, שהיגיעה היא זו שמשכחת עון, יש להבין, שהיגיעה בכל אחת מהן בלבדה גם משכחה עון. א"כ, למה אומר שיפה יגיעת התורה עם יגיעת דרך ארץ, הרי מספיק שיתייגע באחת מהן, ואין צורך בשתייהן יחד?
- ב. הדבר השני שאמר רבן גמליאל: "וכל תורה שאין עמה מלאכה, סופה בטלה וגוררת עון", בעצם חוזר על מה שאמר בדבריו הראשונים, שצריך תורה יחד עם דרך ארץ, ומה בא להוסיף בהם?
- ג. ואם יגיעת שניהם משכחת עון, הרי בהוספתו היה צריך לומר, שכל תורה שאין עמה מלאכה אינה משכחת עון, ומדוע אומר: "וגוררת עון"? ומדוע תיאור הזמן - 'בסופה', ומה יהיה מצבו בתחילה?
- ד. גם 'תורה' וגם 'דרך ארץ' הן לשון נקבה, אז מדוע נאמר - 'שניהם' בזכר, היה צריך לומר - 'שתייהן' בנקבה?
- ה. יודעים אנו, שתלמוד תורה כנגד כולם, אך מהביטוי: "יפה תורה עם דרך ארץ", משמע קצת, שדרך ארץ הוא העיקר, ואילו התורה יפה רק אם האדם עוסק בה עם העיסוק בדרך ארץ?

תורה ודרך ארץ - מחלוקת ר' ישמעאל ורשב"י

דברי רבן גמליאל שיש לעסוק גם בתורה וגם בדרך ארץ, מעוררת את השאלה, שהרי שילוב זה יכול לפגום בשלימות לימוד התורה שלו. ונראה לומר, שבעייתיות זו באה לידי ביטוי במחלוקת שבין ר' ישמעאל ורשב"י המובאת במס' ברכות:

תנו רבנן, ואספת דגנך, מה תלמוד לומר? לפי שנאמר לא ימוש ספר התורה הזה מפידך, יכול דברים ככתבן?

תלמוד לומר ואספת דגנך, הנהג בהן מנהג דרך ארץ - דברי רבי ישמעאל.

רבי שמעון בן יוחי אומר - אפשר אדם חורש בשעת חרישה וזורע בשעת זריעה וקוצר בשעת קצירה ודש בשעת דישה וזורה בשעת הרוח, תורה מה תהא עליה?

אלא בזמן שישאל עושיין רצונו של מקום מלאכתן נעשית על ידי אחרים, שנאמר ועמדו זרים ורעו צאנכם וגו',

ובזמן שאין ישראל עושיין רצונו של מקום, מלאכתן נעשית על ידי עצמן, שנאמר ואספת דגנך,

ולא עוד אלא שמלאכת אחרים נעשית על ידך, שנאמר ועבדת את אויביך וגו'.

אמר אביי - הרבה עשו כרבי ישמעאל ועלתה בידך, כרבי שמעון בן יוחי ולא עלתה בידך" (לי"ה ע"ב).

לדעת ר' ישמעאל, למרות הבעייתיות, אדם צריך בכל זאת לשלב בין 'תורה' ו'דרך ארץ', כי התורה עצמה דורשת מאתנו את שני הדברים הללו, מצד אחד: "לא ימוש ספר התורה הזה מפידך", ומצד שני: "ואספת דגנך". ואילו לדעת רשב"י העיסוק בדרך ארץ בהכרח יפגום בלימוד התורה, ולכן צריך להתעסק רק בתורה. ולגבי השאלה, כיצד יתקיים הפסוק: "ואספת דגנך"? הוא מסביר, שבזמן שעושים רצונו של מקום, אז אחרים יעשו את מלאכתן של ישראל, וכאשר אין עושיין רצונו של מקום, הם עצמם יצטרכו להתבטל קצת מלימוד תורה, ולעסוק גם באיסוף הדגן.

רבן גמליאל כר' ישמעאל

ונראה שדברי רבן גמליאל תואמים את דברי ר' ישמעאל, ובאו בעקבות המציאות שמצביע עליה אביי, שרבים עשו כדברי ר' ישמעאל ועלתה בידך, ולכן גם הוא אומר שיש לעסוק גם בתורה וגם בדרך ארץ. וכן משמע מרש"י, שבהסברו את דברי ר' ישמעאל משתמש באותה לשון עצמה שנוקט בה רבן גמליאל. על דברי ר' ישמעאל "דברים ככתבן", רש"י אינו מפרש: "שלא יעסוק בואספת דגנך", אלא: "שלא יעסוק בדרך ארץ" כדברי רבן גמליאל. וכן על דברי ר' ישמעאל: "הנהג בהן", הוא מפרש: "עם דברי תורה", כדברי רבן גמליאל: "יפה תלמוד תורה עם דרך ארץ". ועל דברי ר' ישמעאל: "מנהג דרך ארץ", מפרש רש"י: "שאם תבא לידי צורך הבריות סופך ליבטל מדברי תורה", כדברי רבן גמליאל: "וכל תורה שאין עמה מלאכה סופה בטלה".

יששכר וזבולון - תורה ודרך ארץ

הרעיון המרכזי - כעת נביא את הרעיון המרכזי, שיתורה' ו'דרך ארץ' שבדברי רבן גמליאל, מכוונים לשני אנשים שיש ביניהם מעין ההסכם שהיה בין יששכר וזבולון. ההסבר המקובל הוא, שרבן גמליאל מדבר על אדם אחד, שצריך להתייגע גם בתורה וגם בדרך ארץ, כי יגיעת שניהם משכחת עון. ועל זה שאלנו, שהרי, היגיעה בתורה בלבדה מספיקה בשביל לשכח עון?

אך לפי הרעיון של **יששכר וזבולון**, נוכל לפרש את המשנה באבות גם בדרך נוספת. שרבו גמליאל אינו מדבר על **אדם אחד** שצריך לשלב תורה עם דרך ארץ, כי ביחס לאדם אחד, מתעוררת הבעיה שמעורר **רשב"י**: "תורה מה תהא עליה", אלא המשנה מדברת **בשני אנשים**, הפועלים בשיתוף כדוגמת **יששכר וזבולון**. כל אחד מהם מתייגע בתחום שלו, יששכר מתייגע בתורה, וזבולון מתייגע בדרך ארץ, ואומר רבן גמליאל שיפה ה'תורה' של **יששכר**, כאשר היא באה יחד עם ה'דרך ארץ' של **זבולון**. כך יצליח כל אחד מהם לעסוק בתחומו בשלמות, כי יהיה עסוק כל זמנו רק בתחום אחד. וכך גם כל אחד מהם יהיה מושלם בשני התחומים, כי הצלחתו של זבולון במסחר מתחלקת גם ליששכר, וביגיעתו של יששכר בתורה, יזכה בצורה מלאה גם זבולון. ונראה, שדרך זו תהיה טובה גם לדעת ר' ישמעאל וגם לדעת רשב"י, כי מצד אחד, נקיים בזה את שתי הדרשות של התורה גם ללמוד תורה וגם לאסוף את הדגן, ומצד שני נופלת השאלה - תורה מה תהא עליה, כי יששכר יעסוק רק בתורה, והיא תיזקף במלואה גם לזבולון. ועל פי זה נסביר את התמיהות שעלו במשנה:

- א. אדם אחד אף **שיתייגע** רק בתורה, אכן זה יספיק לו שישתכח ממנו העון, ואינו צריך להתייגע גם בדרך ארץ. אך כאן מדובר בשני אנשים השותפים כיששכר וזבולון, לכן צריכים שניהם להתייגע זה בתורה וזה בדרך ארץ, ולכן נאמר: "יגיעת שניהם".
- ב. ויתכן שיאמר האחד - לשם מה לי השותפות עם זבולון, די לי שאתייגע לבדי בתורה ואהיה רק כיששכר, ותהיה תורה בידי, וגם תשכח ממני את העון. לכן בא רבן גמליאל ומוסיף, שאם יחשוב שהתורה תהיה אחוזה בידו, הרי שטעות בידו, כי לבסוף הוא יתבטל הימנה. כי אם לא תהיה לו פרנסה שהוא זקוק לה, יצטרך להפסיק מלימודו, ולדאוג לפרנסתו.
- ג. ולכן רבן גמליאל אומר כאן: "**גודרת** עון", כי כל זמן שיתייגע רק בתורה אכן ישתכח ממנו העון, אך כאשר יפסיק מלימודו ויתחיל לחפש פרנסתו, דבר שלא עסק בזה מימיו, יהיה לו קשה להתפרנס, ויגיע לעשיית דברים אסורים, ובהם **יגרו** אליו עוונות. אך זה יהיה רק - "**בסופה**", שהרי בתחילה יעסוק בתורה, ויוכל זמן מסוים להתקיים ללא יציאה למלאכה, אך בשלב מאוחר יותר שכבר לא יוכל להתקיים ללא חיפוש מלאכה, אז יתבטל מהתורה.
- ד. נאמר: "**שניהם**" בלשון **זכר**, כי אין הכוונה ל'תורה' ו'לדרך ארץ' שיש לנקוט בהן לשון נקבה, אלא לשני **האנשים** כעין יששכר וזבולון, שהאחד עוסק בתורה והשני בדרך ארץ, ולכן נקט בלשון זכר.
- ה. כאשר מביאים שני דברים בצירוף המילה - **עם** ביניהם, יש שתי גישות לגבי השאלה, מה הדבר העיקרי מביניהם, האם הדבר הראשון או הדבר השני.

תוי"ט מביא בתחילה פירוש האומר: "**לפי** שהדרך ארץ קודם **בזמן** לתלמוד תורה, להכי **טופל** תלמוד תורה עם דרך ארץ במילת **עם**". נראה שמתכוון לומר, שבדרך כלל בתבנית מעין זו, **הדבר השני** הוא העיקרי. ולפי זה יצא, שדרך ארץ הוא העיקר, שהרי נאמר: "**יפה** תורה **עם** דרך ארץ". וכן, מהפועל '**טופל**' משמע שהתלמוד תורה הוא **טפל** לדרך ארץ, וזה לא מסתבר. לכן מסביר, שבאמת התורה היא העיקר, אך לפי ניסוח המשפט משמע שהדרך ארץ הוא העיקר, רק בגלל שלפי לוח הזמנים, צריך קודם לעסוק בדרך ארץ בכדי שתהיה לו פרנסה, ואז יוכל ללמוד תורה, ובדרך כלל הדבר **השני** הוא העיקרי. אך מסיים ואומר: "**אני** מצאתי **להר"ש** שפי' במשנה ד' פ"ז דטהרות, שהוא כמו 'ראה חיים עם אשה'. **דחיים** הוא **עיקר**, והכי נמי **תורה עיקר**", כלומר ניתן להוכיח שבתבנית מעין זו **הדבר הראשון** הוא העיקרי.

מעלתו של זבולון גבוהה מזו של יששכר

ואם נקשר שוב את התורה והדרך ארץ ליששכר וזבולון, נוכל לטעון שאכן רבן גמליאל התכוון להגדיר דווקא את הדרך ארץ שמיוצגת על ידי זבולון כדבר עיקרי. וכמו שנדרש **במדרש רבה** (בראשית פרשה צ"ט פסקה ח), ששואל - מדוע הקדים כאן את זבולון ליששכר, הרי יששכר נולד לפני זבולון? וכן בברכת משה מדוע הקדים את זבולון ליששכר: "שמח **זבולן** בצאתך **ויששכר** באהליך"? ומסביר המדרש, שהתורה הקדימה את זבולון, בגלל שיששכר יכול ללמוד תורה רק בגלל שזבולון מפרנסו. וכן שואל גם **רבנו בחיי** (בראשית מ"ט, י"ג) ואומר: "ונמצא **זכותו של זבולון גדול**, לפי שהוא הסיבה לתורתו של יששכר".

ויש הטוענים, ששכרו של זבולון העוסק בדרך ארץ ונותן ליששכר, אף גדול יותר משכרו של יששכר הלומד תורה. **ב'צרו** **המור'** (דברים ל"ג, י"ח) כותב: "והתחיל בזבולון, לפי שהיה מעמיד ליששכר ונותן לו מזונות, ו**גדול שכרו מהעוסק בתורה**". וכן כותב בספר '**תולדות יצחק**': "ראוי היה שיקדים ליששכר שנולד ראשונה, והקדים לזבולון לומר - שהמחזיק **יד לומדי התורה יש לו שכר יותר מהלומד**".

וכן דעת **מזרחי**: "ולפיכך קדם זבולון ליששכר, אף על פי שיששכר גדול ממנו, מפני **שגדול המעשה יותר מן העושה**".

וכן מביא בעל '**שפתי כהן' מהזוהר הקדוש** (ח"א רמ"ב): "מהכא אוליפנא מאן **דסעידי למארי אורייתא** נטל **ברכאן מעילא ותתא**, ולא עוד אלא דזכי לתרי פתורי מאי דלא זכי בר נש אחרא, זכי לעותרא דיתברך בהאי עלמא, וזכי למיהוי ליה חולקא לעלמא דאתי".

וכן מובא **ב'חת"ס סופר'** (ויקרא כ"א, ז'): "והאמת כי טוב מאוד לעם הארץ המחזיק לומדי תורה, כי **מלבד מה שנוטל חלק עמו עוד יותר מזה**, כי אעפ"י שהת"ח ח"ו אינו מהשלמים, מ"מ המחזיק **נוטל שכרו משלם**, כי מה ה"ל למיעבד ולמה יפסיד. ואמרת - 'שמח זבולן בצאתך ויששכר באהליך' [דברים ל"ג], כי אפי' שזבולן יוצא לעסקי העה"ז, **הרי הוא שמור מכל חטא** כי עוסק בדברי חול וקדש בבת אחת... וזהו - 'עמים הר יקראו' כשכל השבטים נקראו אל היצר הרע המכונה הר, היינו בעסק צרכי העה"ז, שהוא מסטרא דיצר הרע, באותו פעם ממש - 'שפע ימים יינקו' יינק זבולן משפע התורה המכונה ים התלמוד, ע"י עסק יששכר, ו'שפוני טמוני חולי' - עסקי חולין העה"ז זה וזה יינק בבת אחת".

בתקופה זו של הקורונה הסייעורים מתקיימים ע"י תוכנת זום

שעה 11.15 - שיעור בגמרא מסכת שבת. שעה 12:00 - שיעור באור החיים הקדוש.

ביום ה' שיעור בפרשת השבוע (שיעור זה מתפרסם בסוף השבוע בבתי הכנסת בעלון של בית המדרש)

לפרטים נא לפנות בטלפון – 0548448692. לחגובות הערות והארות ולקבלת הגיליון צמייל, גם במהדורה מורחבת,

נא לפנות לכתובת – Ingber@bezeqint.net